

שבת לא

משה שווערד

1. מהרש"א על שבת דף לא/א

גמ' אותו היום ע"ש היה והלל חופף כו'. כל זה עשה בזמן שיקניטנו מהר שלא יהיה לו פנאי אז להשיב וע"כ עבר ג"כ על פתח ביתו ולא נכנס לביתו כדי שיצא לקראתו אולי בזה יקניטנו ביותר וכן מ"ש מי כאן הלל כו' כאילו לא הכיר אותו והוא היה נשיא בישראל מפורסם וניכר לכל שבאלו דברים יקניטנו שמחשיבו לשפל שאינו ניכר:

2. מהר"ץ חיות מסכת שבת דף לא עמוד א

גמ' מפני מה ראשיהן של בבליים סגלגלות א"ל שאלה גדולה שאלת. נ"ב הכונה שהקשה לו קושיא המפורסמת אצל חכמי הטבע. אחרי שנברא אדם יחידי ומאיש אחד נשתלשלו כל ריבוי האנשים אשר נמצאים. ואחר שאב אחד לכל מין האנושי. מהיכן נתהוו השינוי העצומה בתמונת האנשים וכבר התעוררו חז"ל ע"ז במשנה (סנהדרין ל"ח ע"ב) ולהגיד גדולתו של הקדוש ברוך הוא. שהקב"ה טובע כל ב"א במטבע של הקדוש ברוך הוא. ואין אחד דומה לחברו ושאלה זו שאל השואל ג"כ להלל כאן. והתרת השאלה הוא מפני שאין להם חיות פקחות. ושינוי הלזו באה רק מסיבות חיצונות. אשר הסבו דברים הללו. וכן הזכירו ג"כ חז"ל (ברכות נ"ט ע"ב) האי דניידו עיניהם דמחוזי מפני דדיירו בבית אפל. וכל אלו השתנות נסתבכו רק ע"י התנהגות ב"א במדינות הללו או ע"י שינוי אויר באקלימים משונים:

3. שפת אמת על שבת דף לא/א

בגמ' בני שאלה גדולה שאלת. עי' במהרש"א שהקשה הרי במילי דעלמא כתי' אל תען כסיל כאולתו. [1] ונראה דזהו פי' שאלה גדולה שאלת שאינו מילי דעלמא כאשר חשב השואל רק בכלל מילי דשמאי נינהו שצריכין להתבונן ביצוריו של יוצר בראשית מפני מה משתנים אלו מאלו:

4. שערים מצויינים בהלכה [2]

א"ל בני שאלה גדולה שאלת. נראה כוונתו בזה דמי שבא לשאול אפילו דברים של מה בכך אין לדחותו בקש, דא"כ שוב לא יבוא אפילו לשאול שאלות חמורות. שוב ראיתי שכ"כ בעיון יעקב, דזה היה כוונת הלל.

5. רש"י מסכת שבת דף לא עמוד א

גייריה - וסמך על חכמתו שסופו שירגילנו לקבל עליו, דלא דמיא הא לחוץ מדבר אחד - שלא היה כופר בתורה שבעל פה, אלא שלא היה מאמין שהיא מפי הגבורה, והלל הובטח שאחר שילמדנו יסמוך עליו.

6. רש"י מסכת שבת דף לא עמוד א

ד"ה גייריה. שלא היה כופר כו'. אלא שלא היה מאמין כו'. נ"ל כוונתו דכופר לא מיקרי אלא אחר התקירה בכל חלקי הסותר אבל זה לא חקר ולא נוכח אלא שלא היה מאמין כו' לכן הובטח שלאחר שיברר אליו אמיתת הדברים ישוב מאמין:

7. מהר"ץ חיות מסכת שבת דף לא עמוד א

גמרא דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה... ועוד י"ל דמדוע אמר לו השלילה מה דעלך סני לחברך לא תעביד. ולא א"ל החיוב באהבה לזולתו. והיינו מפני דמצוה זו אינה מובן כפשוטו דהרי להיפך אמרו (ב"מ ס"ב א) חייך קודמין. ומפ"ז הסבירו הלל שאין הכונה בקיום מצוה זו. רק על השלילה דמה שהיא שנואה אצלך לא תעשה לאחרים. אבל בחיוב בודאי חייך קודמין:

8. העמק דבר על ויקרא פרק יט פסוק יח

ואהבת לרעך כמוך. א"א לפרש כמשמעו כידוע דחייך קודם לחיי חברך אלא הרמב"ם פי' בהל' אבל פי"ד כמו שאתה חפץ מחברך. והדבר מובן שלא יסכל האדם שחבירו יאהבהו כמו נפש עצמו אלא בגדר הראוי לפי הקורבה וד"א. באותו אופן עליך לאהוב בני אדם. ולפי זה הפי' קאי בסמיכות לאזהרה הקודמת שכמו שאתה חפץ אם עשית רעה לאדם שלא ינקום ממך אלא יעבור על פשעך כך תנהג עם רעך כך יש לפרש הסמיכות לפי הרמב"ם ומלשון הירושלמי למדתי פי' אחר להסמיכות. וז"ל הירושלמי נדרים פ"ט ה"ד כתיב לא תקום ולא תטור את בני עמך האיך עבידא הוי מקטע קופר ומחת סכינא לידיה תחזור ותמחי לידיעה ואהבת לרעך כמוך רע"א זה כלל גדול בתורה. פי' שהנקימה בחבירו דומה לאדם שמחתך בשר ולא נזהר היד שאוחז הסכין והכה בסכיניו על ידו השנית אם תעלה עה"ד לחזור ולהכות את היד החותך ולנקום בה כך ואהבת לרעך כמוך אחר לא תקום וגו' שאע"ג שחיי עצמו וטובתו קודם לשל חבירו מכ"מ ה"ה כמו האדם בעצמו שאע"ג שאין ראוי לאיזה אבר להכות אבר השני מכ"מ אם כבר הכה אין לנקום מהאבר המכה כך אין לנקום מחבירו אחר שכבר הזיק אותך וה"ה כמוך שכל ישראל נפש אחת. וע' מש"כ בס' דברים ל"ב ט' בביאור יעקב חבל נחלתו ובספר בראשית מ"ט כ"ד:

9. שערים מצויינים בהלכה

א"ל דעלך סני לחברך לא תעביד וכו'. עי' במהרש"א שדקדק למה אמר בלשון שלילה מה דעלך סני, ולא כפשוטו שיהא אוהב חבירו כגופו. ובדברי שאל (תנינא פי' תרומה) מביא בשם החידושי הרי"ם, דזה שבא להתגייר בעודו נכרי לא יוכל להשיג מעלת האהבה של ואהבת לרעך כמוך ע"ד החיוב, רק ע"ד השלילה מה דעלך סני, וא"ל שזה יסוד התורה וכשיתגייר יבין הכוונה האמיתית. ועיי"ש מה שמוסיף בזה.

10. פרדס יוסף פרשת ויחי (מ:א)

וקשה זה ניחא חלק מצות שבין אדם לחבירו. אבל מצות שבינו למקום לא נכנסו בסוג מה דעלך סני כו'. ועו"ק מ"ש ואידך פירושא זיל גמור הא אם צריך לגמור שוב צריך זמן רב ולא יהי' על רגל א', וי"ל דהשל"ה כ' דרמ"ח מ"ע כנגד רמ"ח אברים, ושס"ה ל"ת נגד שס"ה גידים, ולא נקרא אדם שלם עד שמקיים הכל, ואם חסר א' מהם נקרא מחוסר אבר. ויוצרך לבוא בגלגול עד שיתקן כל המ"ע ול"ת, ועמ"ש בפ' בראשית (א' כ') וקשה הלא יש הרבה מצות שא"א לכל אדם לקיים כלל אף אם ירצה, כמו מצות מילה ופה"ב למי שאין לו בן, ויש מצוה השייכים רק לכהנים, ויש מצות התלוים בארץ, ויש נוהגים רק בביהמ"ק והתירוץ דאם לומד דיניהם נחשב הלימוד כמעשה כמ"ש במנחות ק"י כל העוסק בתורת העולה כאלו הקריב עולה. ועוד תירצו שע"י שיקיים מצות ואהבת לרעך כמוך ויקשר עצמו לכלל ישראל, עי"ז נחשבו כל ישראל לאיש וגוף אחד, ואם נמצא איש אף בסוף העולם שמקיים אותה המצוה הוא כמו שקיים כל אחד. ועי' באוה"ח פקודי (ל"ט ל"ב) בזה [א] וזה י"ל כוונת הגר שרצה ללמוד כל התורה שלא יוצרך לבוא בגלגול ורק על רגל א' בעולם אחד ועי"ז השיב הלל ב' עצות. א', מה דעלך סני כו' שיתקשר עם הכלל וכל המצות שיקיימו ישראל יחשבו כאלו קיים הוא, ב', ואידך פירושא כו' פי' עצה שני' שילמוד ויחשב כמעשה שקיים כל התורה

11. ספר חתם סופר על מסכת שבת דף לא/א

[ב] על רגל אחת, רוצה לומר או יהי' נימוסיות בין אדם לחבירו לבד כדתנו האפיקורסים דלית להו תכלית אלא שלום בין איש לרעהו או כולו פרוש לה' כמו חנוך בן ירד, ע"כ דחפו ב"ש באמת הבנין כי' הוא הי' ת"ח וגם בנאי באמת הבנין וזה עלה בידו, והלל א"ל שאין כאן אלא רגל א' שיקיים הנימוסיות וא"כ לא יהי' הקב"ה כהדיוט מה דעלך סני וכו' ואיך נעשה נגד רצון בוראנו ית"ש:

12. כלי יקר על ויקרא פרק יט פסוק יח

ואהבת לרעך כמוך. ארז"ל זה כלל גדול בתורה. ובמס' (שבת לא.) מעשה בההוא גר שאמר למדני כל התורה כשאני עומד על רגל אחד ולמדו הלל פסוק ואהבת לרעך כמוך כל דעלך סני לחברך לא תעביד ואידך פירושא זיל גמור. וכפי הנראה שהגר היה גר צדק ולא היה מהתל התולים לומר בדרך שחוק שילמדו כל התורה בעוד שהוא עומד על רגל אחד ממש, [ג] אלא ודאי בקש ממש שיעמיד לו כל מצות התורה על יסוד אחד דהיינו רגל אחד אשר עליו יעמיד לו כל המצות כדי שלא יבא לידי שכחה המצויה בגר אשר לא למד מנעוריו כלום ממצות התורה, ע"כ בקש ממנו שימסור לו כלל אחד הכולל כל התורה ועל דרך המליצה אמר כשאני עומד על רגל אחד, וכוונתו למסור לו דבר הנאמר מהרה בלשון קצר והיינו ג"כ יסוד ורגל אחד וע"י שיזכור כלל זה יזכור את כל מצות

13. מהרש"א על שבת דף לא/א

אמר ליה מקרא כו'. ומעיקרא לא הוי בעי הלל למימר הכי משום דלא הוה מקבל עליו לגייר ומיהו קצת קשה הא אין מקבלין גרים משום שלחן מלכים ולא משום אישות ולא עדיף זה שגייר עצמו משום כהונה שילבש בגדי כבוד [1] וצ"ל הא דקאמר בא לפני הלל וגיריה כו' לאו דוקא אלא דלא גיריה עד לבתר הכי שידע דגר אסור בכהונה ולא קאמר לעיל דגיריה אלא שקבל עליו לגייר ומתוך שלא לשמה בא לשמה ואין להקשות דא"כ היאך למדו תורה קודם שנתגייר הא אמרינן בפרק ארבע מיתות דעובד כוכבים הלומד תורה חייב מיתה די"ל דהכא כיון שבא לגייר שרי ללמוד תורה:

14. תוספות יבמות דף כד/ב

לא בימי דוד ולא בימי שלמה - מאיתי הגיתי ובת פרעה דבימי שלמה לא קשה דמידי הוא טעמא אלא משום שולחן מלכים והני לא צריכי אבל קשה דאמרינן בהערל (לקמן דף עט. ושם) גבי מעשה דגבעונים דבימי דוד דנתוספו גרים על ישראל ק"ן אלף וי"ל דמעצמן נתגיירו כדאשכחן גבי מרדכי ואסתר ורבים מעמי הארץ מתיידיים ויש ספרים שכתב בהן לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה אלא שנעשו גרים גרורים וההיא דפ"ב דשבת (דף לא.) ההוא דאתא לקמיה דהלל ואמר גירני ע"מ לעשות כ"ג [2] בטוח היה הלל דסופו לעשות לשם שמים וכן ההיא דהתכלת (מנחות מד.) דאתא לקמיה דרבי גירני ע"מ שאנשא לאותו תלמיד:

15. שערים מצויינים בהלכה

קפדנותו של שמאי בקשה לטורדנו מן העולם וכו'. מפרש בנועם מגדים (לך ד"ה והנה) דלגודל יראתו של שמאי שהיה מבחינת גבורה ופחד לא יכול לסבול תנאיהם של הגרים ושאין בהם מיראה, וכמו יצחק שלא עסק בגיור הגרים ועשיית הנפש, ולא כן הלל שהיה מבחינת חסד וחסדו גבר על הגרים, ודומה לאברהם אבינו שקרבן לביתו והמשיכן להתגייר.

16. חידושי אגדות למהר"ל שבת דף לא עמוד א

דחפו באמת הבנין שבידו. קצת קשה וכי בשני המעשים שהם זה אחר זה, היה בידו אמת הבנין שדחפו. ומה בא לומר שדחפו באמת הבנין, מה לי באמת הבנין מה לי בדבר אחר. ויראה פירושו, שדחפו שמאי במדתו שבו, שהיה שמאי מעמיד מדותיו שלא היה מוותר כלום, והיה משוה שמאי מדותיו. וזה נקרא שדחפו באמת הבנין שבידו, כלומר המדה שיש בו למדוד ולהשוות כל מעשה. והגר הזה היה יוצא מן [הראוי, עד] שלא היה רוצה לקבל עליו תורה שבעל פה, [לכך] היה דוחפו שמאי בזה.

17. רש"י מסכת שבת דף לא עמוד א

סדר זרעים – [1] שעל אמונת האדם סומך להפריש מעשרותיו כראוי.

18. תוספות מסכת שבת דף לא עמוד א

אמונת זה סדר זרעים - מפרש בירושלמי [2] שמאמין בחי העולמים וזורע.

19. שערים מצויינים בהלכה

והיה אמונת עתיך וכו' אמונת זה סדר זרעים.

בחי העולמים וזורע. יש לפרש גם בעניני מסחר וכדומה, שאם שוקע ממון במסחרו ומאמין שהחי עולמים ישלח לו ברכתו, ואינו נכנס בשקרים וערמימות, וזהו גם השאלה ביום הדין, נשאת ונתת באמונה, ובוה מובחן האיש אם הוא מאמין, ולכן זה תחלת שאלה בשעת הדין, דאם ח"ו אין עסקיו באמונה, אז גם שאר דבריו אינם באמונה, ואין שואלין שאלות האחרות שמנה כאן. ועי' בשו"ת מעיל

20. תוספות קידושין דף מ/ב

אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה - והא דאמר בפרק במה מדליקין (שבת לא.) כשמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה [1] היינו דווקא לענין שאלה ששואלין לו על משא ומתן אבל מ"מ נפרעים ממנו תחלה על שלא קבע עתים לתורה:

21. תוספות סנהדרין דף ז/א

אלא על דברי תורה - והא דאמרינן בפרק במה מדליקין (שבת דף לא.) ששואלין לו נשאת ונתת באמונה ואח"כ קבעת עתים לתורה [2] התם באדם שעוסק בתורה מיירי אלא שלא קבע עתים והכא מיירי כשלא עסק כלל אי נמי שואלים לו תחילה על משא ומתן באמונה ומ"מ יקבל דינו תחילה על דברי תורה והכי דריש ליה לקרא תחלת גילוי דינו במה שנשטשו מדברי תורה:

22. מהר"ץ חיות מסכת שבת דף לא עמוד א

גמרא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה. נ"ב ע' תוס' (קידושין מ' ב') דהתעוררו דהרי שם אמרו תחלת דינו של אדם אינו רק דברי תורה. [3] ושמעתי בשם הגאון מהר"א מווילנא זצ"ל. דהנה למעלה מזה דרש ריש לקיש והיה אמונת עתך חוסן ישועות וגו' אמונה זו סדר זרעים. עתך זו סדר מועד. וגם רבא כיון בזה שעל אלו דברים שואלים. נשאת ונתת באמונה היינו אם עסק בסדר זרעים. קבעת עתים לתורה. היינו עתך זו סדר מועד עסקת בפריה ורביה. היינו סדר נשים. ותבין פירש"י דכ' היינו חוסן. צפית לישועה היינו ישועות. הבנת דבר מתוך דבר. ופירש"י היינו דעת. ודבריו נסמכים ע"ד ר"ל בדרשת המקרא והיה אמונת עתך ועל אלו הדברים שואלים וזה אמת. ודברי רש"י היינו חוסן היינו דעת מראים ע"ז הוראה ברורה:

23. ספר בני יששכר - מאמרי חדש ניסן - מאמר ד

דהנה אמרו רז"ל (בפ"ב דשבת [לא.]) ששואלין לו לאדם ביום הדין נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, והקשה בשל"ה מדברי המדרש כל הקובע עתים לתורה מיפר תורה שנאמר עת לעשות לד' הפרו תורתך [תהלים קיט קכנ], ותירץ דלא קשיא, דמי שמן הצורך לו למשא ומתן בהכרח וטרוד על המחיה ועל הכלכלה אעפ"כ צריך לקבוע עתים לתורה בכל יום [4] (ונ"ל דזה הוא ששואלין בתחלה נשאת ונתת באמונה ואחר כך קבעת וכו', כי מיירי דוקא בבעל משא ומתן דודאי נגזר על האדם בזעת אפך תאכל לחם, וגם אמרו"ל הנהג בהם מנהג דרך ארץ [ברכות לח ע"ב] בחרישה ובזריעה וקצירה וכיוצא, אבל המעט שיעשה תספיק לו כהרבה ויאמין בחי עולמים שאין מעצור לו להושיע ברב או במעט [ש"א יד ו], והמעט שעושה לא יאמין שעל ידי זה ההשתדלות באה לו פרנסתו, רק כי כן גזר היוצר שיעשה האדם איזה מעשה להמציא לו פרנסתו אבל הש"י הוא הנותן כח לעשותו חיל, ותיכף אחר גמרו המעשה יקבע עתים לתורה, הנה איש כזה נקרא ג"כ עוסק בתורה כי גם בעת התעסקו בעניני העולם הוא באמונת ד' אשר יעזור לו בזה המעט ועיקר מגמתו לתורה, וזהו ג"כ הפירוש נשאת ונתת באמונה, רצ"ל אם היה משא ומתן שלך באמונה

שהיית מאמין אשר כחך ועוצם ידך לא יעשה לך חיל רק הש"י הוא הנותן וכו', ואין מעצור לו להושיע
ברב וכו' ועל ידי זה קבעת עתים לתורה, כי הספיק לך מיעוט השתדלות), ולאיש כזה הוא עיקר השאלה, אבל
אדם פנוי שאין מן הצורך לו להשתדל, ומגרה יצה"ר בנפשיה לעזוב דרכי התורה ולהשתדל בהבלי עולם,
הגם שלעתים קובע עצמו לתורה, הנה הוא מיפר תורה, והנה הוא גרוע יותר מהעבד הגמור המשתדל תמיד בסחורה לצרכו דעכ"פ אינו
פועל בטל, אבל זה שאין מן הצורך לו להשתדל כגון שאחרים ממציאין לו פרנסתו וכיוצא והוא מגרה יצר הרע בנפשיה
ועובד חיי עולם בשאט בנפש, הנה הוא מיפר תורה, וגם נקרא בכל פעם שנה ופירש שהוא גרוע יותר מעם הארץ
[פסחים מט ע"ב], להיות שהוא טעם טעם התורה ואעפי"כ עוזבה מבלי הכרח:

24. ספר כתב סופר על שמות פרק טו פסוק כו

ויאמר אם שמוע תשמע וכו' והישר בעיניו תעשה וכו'. ברמב"ן מביא מכילתא זה משא ומתן, מלמד שכל הנושא
ונותן באמונה כאלו קיים כל התורה. וצריך להבין איך ע"ז זה מקיים כל התורה. ונ"ל ע"פ מ"ש במק"א
[פ"ר משפטים ד"ה ואלה (השלישי), דרשות (תשל"ב) עמוד קנ"ה ודרשות (תשמ"ח) עמוד מ'] במשאחז"ל
[שבת לא]. תחלת דינו שואלים נשאת ונתת באמונה, היינו כי ה' שונא גזל בעולה, ולמדו חז"ל [סוכה ל].
מזה דמצוה הבאה בעבירה פסול כי לא ירצה לה'. והנה מי שאינו נושא ונותן באמונה וקונה אתרוג ציצית
תפילין וכדומה, לא ירצה לה', כי הוא בוצע בירך וכו'. [5] ולכן שואלים תחלה קודם ששואלים על המצות
אם נו"נ באמונה, דאל"ה כל המצות שעשה בטלין ומבוטלין לא יקובלו לפני ה'. והיינו מי שנושא ונותן
באמונה כאלו קיים התורה, שע"ז מקיים התורה, דלולי זה לא יוכל לקיים המצות, וכהנ"ל וק"ל:

25. דף על הדף שבת דף לא עמוד א

באליה רבה (או"ח סוף סי' קנ"ו) הביא בשם זקנו מהרא"ש, דהא דשואלין אותו קודם אם נשא ונתן באמונה,
ורק אח"כ שואלים אותו אם קבע עתים לתורה, ואף דת"ת כנגד כולם, וא"כ היו צריכים להקדים ולשאלו
אם קבע עתים לתורה. [6] היינו משום דאם אינו נושא ונותן באמונה, עדיף שלא יקבע עתים לתורה,
דהרי הוא ח"ו גורם חילול השם בלימודו, כמו שאמרו בסוף יומא (פ"ו ע"א): אבל מי שקורא ושונה ומשמש
תלמידי חכמים, ואין משאו ומתנו באמונה, ואין דיבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרים עליו, אוי לפלוגי
שלמד תורה, אוי לו לאביו שלמדו תורה, אוי לו לרבו שלמדו תורה, ראו כמה מקולקלין מעשיו, וכמה מכוערין
דרכיו כו'. [7] ובמהרי"ט (סופ"ק בקידושין) מפרש "נשאת ונתת באמונה" דקאי ג"כ אתורה, דהיינו אם
נשא ונתן לאמיתה של תורה, או שבילה את ימיו בפלפולי סרק והבל.

26. שערים מצויינים בהלכה

קבעת עתים לתורה. מפרש בדברי אליהו
בשם הגר"א דקבעת הוא מלשון
הכתוב (משלי כב-כג) "וקבע את קובעיהם
נפש", כי שואלים אותו אם גזל עת מעתותיו,
אף שלא היה לו פנאי ללמוד תורה. וכן פירש
בליקוטי מהר"ן (ח"א אות רפד) דצריך האדם
לחטוף ולגזול עתים לתורה מתוך הטירדא
והעסק.

27. ספר מועדים וזמנים ח"ה ס' דש [1]

סימן דש. מ"ע זפריה ורביה.
הסברנו גדר המ"ע לעסוק בפריה ורביה, דבכל ביאה וביאה
מקיימין המ"ע עד שיחיה לו בן ובת, ואם מתו מתחייב עוד
פעם בהמצוה, אבל לא נתבטלה למפרע המצוה שמקיימין
בכל ביאה ורבי"ש, ונראה רמז לזה דברי חז"ל בשבת (ל"א.)

ששואלין לאדם בשעת הדין, עסקת בפריה ורביה, ולא שואלין קיימת פריה ורביה (ע"ש במהרש"א), ולדברינו א"ש שעל הקים אין תובעין מהאדם כיון שאינו בידו, רק על העסק שראוי לעסוק בהמ"ע ובכל ביאה מקיים מ"ע שואלין אותו. עובמק"א הסכרתי עוד דאף שיוצאין די המצוה בבן ובת, מ"מ דומה למ"ע דמצוה שיוצאין החובה בכיות, האם אכל יותר מקיים עוד את המ"ע בכל מה שאוכל, וכן הוא במ"ע דפריה ורביה, שיוצאין החובה בבן ובת האם עוסק עוד מקיים עוד המ"ע, ונראה להוכיח כן מפסחים (ע"ב): „מאי שנא יבמתו דקא עביד מצוה אשתו נמי קא עביד מצוה, ומשני באשתו מעוברת, ומקשה והא איכא שמחת עונה וכו', ומשמע דבהו"א לא מיירי בשמחת עונה אלא במ"ע דפריה ורביה, ומ"מ מקיימין תמיד המ"ע אף ביש לו בן ובת דלא מחלקינן, ורק במעוברת פטרינן שאין בזה המ"ע כלל.

28. מהרש"א חידושי אגדות מסכת שבת דף לא עמוד א עסקת בפ"ו. [2] לא אמר קיימת פ"ו אלא עסקת דהיינו להשיא יתום ויתומה.

29. ר"ן על שבת דף לא ע/א צפית לישועה. פי' רש"י ז"ל לדברי הנביאים ע"כ, [1] ועוד צריך לבאר צפית לישועה במיך, ולא אמר צפית שתבוא ישועה לישראל דמי שאינו מאמין בזה מין הוא שהמינין אינן מאמינין שתבוא ישועה לעולם לישראל, כן פי' בתוספות:

30. מהרש"א חידושי אגדות מסכת שבת דף לא עמוד א ואמר צפית לישועה. [2] דהיינו ישועות בלשון רבים לפי שהמצפה ומקוה לישועה בכל שעה הם רבים. ואמר פלפלת בחכמה. דהיינו שלא יהא אדם מפלפל פלפול של הבל אלא שיהא כוונתך לפלפל בשכל וחכמה ודעת.

31. ספר בניהו בן יהוידע על שבת דף לא/א עסקת בפריה ורביה. נראה לי בס"ד הלומד בשביל לעשות, ה"ז דומה לנושא אשה כדי להוליד בנים, שהמעשים טובים הם התולדות של אדם, מה שאין כן אם אין כונתו לעשות, ה"ז דומה לנושא אשה בשביל למלאות תאותו בלבד, וז"ש עסקת בתורה בשביל בפריה ורביה, דהיינו כדי לעשות מצות, או יובן פריה ורביה ממש שיש בוראים נפשות מעסק התורה עצמו, [3] ואחר כך שואלין צפית לישועה, כלומר אם היית מאמין שבזכות עסק התורה תהיה הישועה ...

32. ספר באר שבע על הוריות דף יד/א דאמר מר הכל צריכין כו'. ... וא"ת דהכא מסיק דסיני עדיף, ואלו בפרק במה מדליקין (שבת לא, א) משמע לכאורה דעוקר הרים עדיפא, מדקאמר שם בשעה שמכניסין אדם לדין שואלין אותו פלפלת בחכמה כו', ולא אמר דשואלין אותו אם למדת הרבה דהיינו סיני, וכן מצינו בבבא מציעא פרק הפועלים (פה, ב) דאמר ריש לקיש על רבי חייא רבנו של עולם לא פלפלתי תורה כמותו כו'. וי"ל דהא ודאי מי שמוסר נפשו וכמעט שהוא ממית עצמו לפלפל טובא לכוון הלכות ולתרוץ הויות, מקבל שכר טפי ממי שהוא סיני ואינו מוסר נפשו לפלפל טובא, משום דאגרא דשמעתא סברא כדאיתא בברכות (ו, ב), ובכי האי גוונא איירי פלפלת בחכמה, וכן הא דאמר ריש לקיש לא פלפלתי בתורה כמותו כו', אבל עוקר הרים דהכא איירי דמשיא זכו ליה שהוא בעל פלפול בלי שהוא מוסר נפשו לפלפל:

33. שפת אמת על שבת דף לא/א שם בגמ' תנא דבי ר"י מערב אדם קב חומטין כו' ואינו חושש. כנראה הפי' שהגם שיצטרך למעט בת"ת ע"י היראת שמים ג"כ לית לן בה:

34. מהרש"א על שבת דף לא/ב

גמ' דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות כו'. דהיראה קודמת לחכמה כמו ששינונו כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת ודומה לדעיל דיראה היא מקיימת מה שבפנים כאוצר בחומטין הזה. ומייתי עלה נמי חבל על דלית ליה דרתא כו'. שהתורה אינו רק שער ליכנס ליראת שמים לכך צריך שתקדים לו יראת שמים כן פירש רש"י בפרק בא לו ע"ש:

35. ספר חתם סופר על מסכת שבת דף לא/ב

מכריז ר' ינאי חבל על דלית ליה דרתא, האחרונים הרבו להקשות סתירת ב' המאמרים שבתחלה שהתורה פנימיות וקרא ליה מפתחות הפנימיות ושוב קורא להתורה תרעא לדרתא. ולק"מ כי דרתא הוא פנימות ותכלית האחרון חלקו לעה"ב לדבקה בו ית"ש, וכי אפשר לדבק בשכינה אלא ע"י התורה והיא השער הפנימי לכנס לדרתא. ואמנם שער החיצון שממנה נכנסים לתורה היא היראה הקודמת לחכמתו ואמנם הלומד תורה מבלי שיהי' לו יראה אינו זוכה ליכנס לאמתיות התורה ואינה מבינה על בורי' וממילא שאינו זוכה להדבק בשכינה ע"י תורת שוא שלו, וא"כ שיש לו לב מבין וגם עוסק בתורה בלי יראה סובר ליכנס בשער הפנימי מבלי שיכנס בחיצונה שהיא היראה והוא טועה כי גם לפנימי אינו יכניס שאין מגלגלן לו רזי תורה, והיינו בהי עייל, וכשיושב ועוסק בתורה אומרים עליו הרי לא תזכה להדביקות שהוא דרתא ומה לך לבנות שער הפנימי שהיא התורה והיינו מכריז ר' ינאי, וק"ל. ולזה נתכוין הנביא עברו עברו בשערים פנו דרך העם, עיין בהפטרות שוש אשיש והיינו ב' שערים הג"ל, והיות דוד המלך ע"ה יראתו קודמת לחכמתו טפי משלמה ע"כ כשהכניס שהע"ה ארון הקודש להיכל דבקו שערים זה בזה ר"ל שלא הקדים שער לשער יראה לחכמה עד שהזכיר וזכה לחסדי דוד, עיין לעיל. כי מיד כשבנה בהמ"ק נשא בת פרעה כדכתיב כי על אפי וחמתי היתה העיר הזאת לפני וכ':

36. מהר"ץ חיות מסכת שבת דף לא עמוד א

אלא מי שאכל שום וריחו נודף. נ"ב הכונה ע"פ שביאר הרב העקרים הקרא כי עמך הסליחה למען תורא. כי הסליחה לעונות הוא קיום העולם. כי מיד שיעבור אדם עבירה קלה. ויחשוב כי אין כפרה לחטאיו. אזי יעשה כל הפשעים להכעיס כמו שעשה אלישע בן אבויה. ששמע שובו בנים שובבים חוץ מאחר. אמר עד דליתנהי מההוא עלמא (חגיגה י"ד ע"א) ויעשה בזדון לבו כל הרעות האפשרות. ואולם ע"י שידוע העובר כי עוד תרופה למכתו ע"י תשובה. אזי אף שעשה פעם אחד שלא כתורה. הוא נשמר מהוסף על פשעו. וע"י שהקב"ה מוחל וסולח. עי"ז נתיירא שמו אף מן הפושעים. אשר כבר התחילו לצעוד שלא כתורה. וזה כונת הגמרא כאן במקרא אל תרשע הרבה. אף שחטא ואכל שום וריחו נודף. לא יאמר כבר אבדתי עולמי. וחושב כי הרשות בידו לעשות מה שלבו חפץ. אחר שכבר העונש נתלה עליו. ובכל זאת לא יוסיף לחטוא עוד. כיון שאפשר למחות זדונו ופשעיו ע"י תשובה. ולא תזכרנה עונות הראשונים עוד וזה נכון:

37. רש"י שבת דף צג/ב

ור' שמעון פוטר - אפילו במת שלם, דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, וכל מלאכה שאינה צריכה אלא לסלקה מעלין הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, דברצונו לא באה לו, ולא היה צריך לה, הלכך לאו מלאכת מחשבת היא לר' שמעון:

38. תוספות שבת דף צד/א

רבי שמעון פוטר - נראה לר"י דמלאכה שאינה צריכה לגופה כשעושה מלאכה ואין צריך לאותו צורך כעין שהיו צריכין לה במשכן אלא לענין אחר כי הצורך שהיתה מלאכה נעשית בשבילו במשכן הוא גוף (איסור) המלאכה ושורשו ולפי זה אתי כולהו שפיר הוצאת המת אין צריך למת ובמשכן היו צריכין לחפצים שהוציאו צד נחש שלא ישכנו אינו צריך לנחש ובמשכן היו צריכין לתחש וחלזון ומפיס מורסא להוציא ליחה המזיקתו ואין עומד להכניס אויר ולהוציא ליחה תמיד אף על פי שנעשה פתח גמור שהרי ראוי (הוא) להכניס ולהוציא אם היה צריך מכל מקום לא דמי לפתחים שבמשכן שהיו עומדין להכניס ולהוציא אבל לעשות לה פה דמיא למשכן וחייב והריגת המזיקין אין צריך להם ובמשכן היו צריכין לעורות אילים הנשחטים וחופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה ובמשכן היו צריכין גומא לנעוץ בה או לדבר אחר וזב בכיס שלא יטנפו כליו הוי אינה צריכה לגופה שאינו צריך לכיס עצמו ואפילו למנות ראיותיו או נקיים דצריוך הכיס מכל מקום אין צריך להוצאה זו דה"נ סגי ליה אי יתיב בחד דוכתא ומכבה גחלת שלא יזוקו בה רבים וכחם על הנר ועל השמן או על הפתילה המהובהבת כבר אין צריכין לגופן שבמשכן לא היה כיבוי אלא לעשות פחמין בכיבוי זה ומתקנין על יד כיבוי זה שיהו ראויין למלאכת הצורפין וכיבוי כדי שלא יקדיחו הסממנין בבישולין לא היה במשכן כי זהירים היו שלא להרבות אש יותר מדאי

....

39. תוספות מסכת שבת דף לא עמוד ב

וסותר על מנת לבנות במקומו - ור"ש פוטר אפי' בסותר על מנת לבנות במקומו אלא במקום שע"י סתירה יש תיקון (בבנין אחרון) יותר משלא היה בנין ראשון מעולם שם כגון בפתיחה שצריך להבהבה דמחייב ר' שמעון כדאמר בסמוך ואם תאמר לר' שמעון הא דתנן בפרק כלל גדול (לקמן דף עג.) המכבה והסותר בשלמא מכבה משכחת לה דמתקן כדפירש כגון לעשות פחמין אלא סותר לא משכחת שיהא מתקן בסתירה זו יותר משלא היה בנוי שם מעולם ואמאי חייב לר' שמעון וי"ל דכולהו ממשכן ילפינן לה ולא היה כיבוי במשכן כ"א לעשות פחמין ולהכי לא מחייב ר"ש אלא בכה"ג אבל סותר אשכחן במשכן שאין מתקן בסתירה זו יותר משלא היה בנוי שם מעולם ולהכי מחייב שם אפי' ר"ש וא"ת כיון דסותר ומכבה בעינן ע"מ לבנות ולהבעיר א"כ בפרק כלל גדול (שם) דתנן המכבה והסותר הוא ליה למיתני המכבה ע"מ להבעיר והסותר ע"מ לבנות כי היכי דקתני המוחק ע"מ לכתוב שתי אותיות והקורע ע"מ לתפור שתי תפירות וי"ל דהתם נמי לא קתני ליה אלא משום דבעי למיתני שיעורא דשתי אותיות ושתי תפירות אבל במכבה וסותר על מנת להבעיר ולבנות כל שהוא מחייב לא איצטריך למיתנייה.

40. גליוני מנחת חן

שם סותר על מנת לבנות במקומו הוא סותר, על מנת לבנות שלא במקומו לא הוא סותר. [תוכן פירש"י בזה כך דהיכא שחס על הפתיחה משום שדעתו לחזור להדליק, נמצא דעיקר הכיבוי משום הדלקתה והוא במקומו, אבל כי חס על הנר או על השמן ואינו חס על הפתיחה ואינו חושש אם משליכה, נמצא דפעולת הכיבוי הוא בהפתיחה, אבל תכלית הכיבוי רק משום דחס על השמן, הו"ל סותר ע"מ לבנות שלא במקומו.]

41. רבינו חננאל מסכת שבת דף לא עמוד ב

ושנינו כיון דכתיב על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו. ויתכן שיאמר להם שובו חנו במקום שסרתם כסותר ע"מ לבנות [במקומו] דמי

42. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבת דף לא עמוד ב

עוד בגדר הנ"ל ומטריה בשבת ... והנה לפתוח מטריה בשבת או להשתמש בה אף כשהיתה פתוחה כבר מערב שבת ע"י באורך בנוב"ת סי' ל' דחושש בזה לחטאת דהוי בונה אוהל, אמנם החת"ס או"ח סי' ע"ב חולק דבנין לשעה פטור ורק במשכן התחייבו מאחר דעפ"י ד' כקבוע דמי

43. שו"ע אורח חיים - סימן רסד

(ט) א"צ להבהבה הפתיחה (פי' ענין הבהוב יפול על דבר שאינו נשרף לגמרי וגם לא קיים לגמרי) (אל תאכלו ממנו נא (שמות יב, ט), תרגום יונתן מהבהב): הגה - ומ"מ נהגו להדליק הפתיחה ולכבותה כדי שתהיה מחורכת ותאחז בה האור יפה (טור):

44. ספר מגן אברהם על או"ח סימן רסג:

(ז) מפני שמצויות. ועוד מפני שהאשה כבתה נרו של עולם ומ"מ האיש יתקן הנרות (כתבים):

45. שערים מצויינים בהלכה

יתקן הנרות לצורך ההדלקה. ובתוס' הגרע"א במשניות כתב בשם שושנים לדוד דמה"ט תנא במשנה בהדלקת הנר, והול"ל בנר כמו שאמר בנדה בחלה, דהא גם בחלה אינו אומר בהפרשת חלה, אלא דהתנא רמז בזה מש"כ בתיקוני זהר, דהבעל יכין ויתקן הנרות, והיא מדלקת, ולכן תנא בהדלקת הנר. ובקול הרמ"ז

46. רש"ש מסכת שבת דף לא עמוד ב

במשנה ובהדלקת הנר. בתור"ע בשם ש"ל דקדק מדוע לא תני ובנר סתם כאינך. ולענד"נ דזה אין סברא דליהוי להו עונש מיתה בעבור שאינן נזהרות להדליק אה"נ. שהוא אינו רק מד"ס (ע' רמב"ם רפ"ה) דבשלמא נדה היא בכרת עיסה הטבולה לחלה במיתה ביד"ש אמת הוא שכל העובר עד"ח חייב מיתה ביד"ש (ועמש"כ בהרא"ש למו"ק סי' נ' בס"ד) אבל לחשבה בהדי הני אין לנו (ע' מו"ק כד בתד"ה הא וברא"ש שם) לכן נ"ל דהכוונה בכאן על שאינן זהירות בהדה"נ מבעו"י ומחללות אה"ש באיסור סקילה.

47. שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן עד

בענין הקדמת לידה ע"י תחבולות, והקדמת לידה דאשה שפעם הראשון היה בניתוח דרך דופן אם רשאיין ... אבל לע"ד יש טעם יותר ברור לאסור, דלידה בזמנה כדרך הנשים לא נחשב לסכנה כלל, דמאחר שכן ברא השי"ת את העולם שיפרו וירבו ובודאי ברא שיהיה לברכה ולא לסכנה, וגם הא ציוה השי"ת בחיוב עשה להוליד בנים ולא מסתבר שיהיה הציוי ליכנס בסכנה בשביל קיום עשה זו דפו"ר, ובפרט שהנשים אין מחוייבות בהעשה דפו"ר שנצטרך לומר שנתנה התורה להם רשות ליכנס בסכנה להוליד בנים, אלא צריך לומר שאין בזה סכנה כלל, היינו שהבטיח השי"ת שלא יהיה בזה סכנה לעולם, ומה שאירע שמתות בשעת לידתן הוא רק מחמת שמחוייבת עונש כדתנן בשבת דף ל"א על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן, ולפ"ז הוא רק בלידה דבזמנה שעל זה איכא הבטחת השי"ת בכריאתו ובציוי העשה דפו"ר שלא תסתכן, דהעונש בשביל חטא דעץ הדעת הוא רק יסורים דחבלי לידה ולא מיתה ח"ו, אבל כשרוצין להקדים לידה שלא כפי שהיה צריך להיות ליכא ע"ז הבטחתו, וממילא נכנסה לסכנה דלידה שלולא הבטחת השי"ת הרי זה סכנה, ולכן הוא דבר אסור לעשות ותחבולות להקדים לידה, אם לא כשאיכא סכנה לחכות כדלעיל.

1. משלי פרק א פסוק ז

יִרְאֵת יִקְנֶה רֵאשִׁית דָּעַת חֲכָמָה וּמוֹסָר אֲוִילִים בָּזוּ:

2. ביאור הגר"א - משלי פרק א פסוק ז

יראת ה' כאן הוא התחלת הספר וקאי על מ"ש לעיל שענין הספר הוא לדעת ואומר עכשיו שהיראה הוא ראשית ותחילת הדעת כענין שאמרו חז"ל כל שיראתו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת כו' והיינו מפני שאם אין בו יראת ה' אז הוא אויל שהוא הפורק עול והיפך בעל יראה ואוילים חכמה ומוסר בזו מפני שאם יש באדם יראת ה' ילמוד לדעת בכדי שיהא יודע ממה לשמור א"ע ודרך האדם כשרוצה את הדבר ומוצאו חביב עליו ושמור בו אבל אם אין בו יראת ה' ואינו מתיירא מן החטא אף שלומד כמה פעמים לא ימצא כי אינו לומד בכדי שיהא יודע ממה להזהר וכל מילתא דלא רמיא עליה לאו אדעתיה ולכן אף שילמדו החכמה ומוסר בזוי אצלם ולא יהיה מתקיים בהם (הגה"ה ונלע"ד מ"ש חכמה ומוסר ב' דברים כי ביראת ה' יש ב' מיני משמעות א' מלשון הבנה וזהו חכמה והב' מלשון מורא ולכן כי אם אין בו יראת ה' כלל אז החכמה ומוסר בזו):

3. ספר פנינים משולחן גבוה [ויקרא ע' רט]

ויראת מאלקיך כי אני ה' אלקיכם (כה, יז)

סיפר הגרש"ד וולקין אב"ד לאקאטש: זכורני באחד מלילות החורף נכנסתי לביתו של מו"ר הג"ר נפתלי טרופ זצ"ל, והיו מסובין עמו חתנו הג"ר ברוך פייבלזון, וכמה מבחירי הבחורים, ומספרים בשבחם של כמה גדולים שנתברכו בכח זכרון מצוין, וגם את שמו של הגר"א וסרמן הי"ד הזכירו. נענה להם רבי נפתלי ואמר, אין אני מסכים לדעתכם, ולא ירד בני עמכם בזה. הן אמנם הגאון ר' אלחנן הוא בור סיד שאינו מאבד טיפה, אבל אין זה מצד זכרון טבעי, אלא מצד יראתו הכבירה. כל־כך הוא מחבב את התורה, וכל דבר קטן, אפילו אות אחת, וכל חידוש של אמת וסברא נכונה נחשב אצלו להון, עד שהוא נבלע בדמו, ונחרת על לוח לבו. לכך אין שכחה שולטת בו.

ואמרתי אז, אשר בניתוח זה האיר לי הגר"נ את דברי רש"י, שלא היו מבוארים אצלי, ואלו הן: "אמר ריש לקיש, מאי דכתיב (ישעי' לג) והיה אמונת עתיך חוסן ישועות וגו', 'אמונת' זה סדר זרעים, 'עתיך' זה סדר מועד ... ואפילו הכי יראת ה' היא אוצרו" (שבת לא, א). ופירש רש"י "היא אוצרו, הוא עיקר החשוב בעיניו, לאצור ולעשות סגולה לזכרון". ולכאורה האריך בחינם בלשונו, וכי בא להשמיענו כי תשמישו של אוצר הוא להניח בו דברים חשובים. ועוד, הרי לא מדברים בגמרא כלל מענין זכרון או שכחה בלימוד. אלא, רש"י במתק לשונו בא ללמדנו, כי מי שיש בו יראת שמים, היראה נעשית לו אוצר לשמור על התורה, ולשמש גם כסגולה לזכרון, שלא לשכוח אפילו דבר אחד ממשנתו. ושבחוהו רבנן לפירושי – מסיים הגרש"ד וולקין את דבריו. (במכתבו אשר בכתב יד. ועיין אור אלחנן ח"א עמ' פ. התודה והברכה לבנו הגר"ח שליט"א משגיח דישיבת "עטרת ישראל", על כל הדברים היקרים שמסר לנו.)

רבי שמואל דוד וולקין